

Кућа породице Вељковић
House of the Veljković Family

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Цртеж фасаде, изглед из Бирчанинове улице
Façade drawing, Birčaninova st. view

Кућа породице Вељковић

Бирчанинова 21

Споменик културе

Изглед куће из Бирчанинове улице
View of the house from Birčaninova St.

На западном Врачару, у Бирчаниновој 21 на углу са Улицом краља Милутина налази се кућа породице Вељковић, споменик културе. Саграђена је убрзо након прокламоване идеје Кнеза Милоша о формирању „српског Београда“, довољно удаљеног од Београда у шанцу и турских топова, и током планске урбанизације овог дела градске вароши 1883. године. Нова, ортогонална шема улица уз ивичну изградњу која формира блок, пример је уређења нових стамбених зона ван централног градског језгра која су временом стекла вредност градитељског наслеђа пружајући целовиту слику о

развоју урбане културе. Један од таквих амбијената је Бирчанинова улица, карактеристична по стрмим профилима, градским вилама и породичним кућама богатијег слоја друштва. Изградња западног Врачара значила је ширење градског језгра у складу с повећањем броја становника у другој половини 19. века. Од почетка девете деценије 19. века до Првог светског рата Србија је бележила брз економски и привредни напредак што је водило ка досељавању становништва из Аустро-Угарске монархије и још неослобођених турских области. То је утицало на промену структуре друштва али и на

Данашњи изглед ентеријера Павиљона
Interior of the Pavilion today

прихватање савремених облика становања. Постепено се формирао грађански слој који је био иницијатор друштвених промена и носилац модерности. Нешто имућније породице наручивале су пројекте од српских архитеката школованих у иностранству који су својим знањем и делима, у још увек провинцијалну Србију и оријенталну београдску варош, уносили елементе актуелних европских архитектонских стилова, модерне ентеријере, а понекад и сам стил живота. Кућа породице Вељковић, једна је од малог броја оних које су пре Другог светског рата биле познате како по значајним и угледним власницима, тако и по архитектури и ентеријеру, богатој породичној збирци слика и скулптура, приватној библиотеци, колекцији оружја и употребних предмета. Данас репрезентативни пример културног наслеђа, окружена разноликом архитектуром градског амбијента, „подсећа“ пролазнике на изглед и дух старог Београда. Због малог броја београдских приватних кућа угледних породица сачуваних у

свом аутентичном облику, Кућа породице Вељковић уврштена је у Асоцијацију европских историјских кућа 2008. године.

Оригиналан пројекат једносратне породичне виле није сачуван, као ни имена архитекте и извођача радова. Међутим, тапија указује да је први власник имања са зградама био Марко Чолић механичар, а имање је 1866. године продао Кости Лазаревићу телеграфисти из Смедерева. Фабрикант Фрањо Вшетачки и његова супруга Ружа постали су следећи власници 1873. године и на постојећем имању сазидали нову (данашњу) кућу коју је 1883. године купио Стојан Вељковић. Грађена је опеком у кречном малтеру с масивним зидовима премошћеним архитравно и делимично плитким пруским сводовима. Споља има идентично обликоване фасаде, једноставно решене у духу архитектуре академизма са сведеним репертоаром декоративних елемената. Диспозиција објекта је једноставна и функционална. Распоред просторија у приземљу и на спрату је идентичан. У приземљу се налази

репрезентативни степенишни ходник с оградом од кованог гвожђа и антре који води у три сукцесивно везана салона и две мање собе на бочним странама објекта. Једна од соба служила је као купатило-гардероба док је тоалет био засебна просторија. Поред главног улаза, приземље има и један споредни који је водио на трем са масивним стубовима и дрвеном декоративном настрешницом одакле се улазило у кочије, односно аутомобиле. У дворишту, поред породичне куће, налази се једносpratни помоћни објекат који је имао намену коњушнице са собама за особље на спрату. Касније, када су аутомобили заменили кочије, коњушница је претворена у гаражу. Главни улаз у двориште био је из Бирчанинове улице, а други колски из Улице краља Милутина. На парцели споменика културе, у његовом пространом дворишту, саграђен је 1931. године изложбени Павиљон према пројекту архитекте Војислава Ђокића и инжењера Александра Гавриловића. Конципиран је у духу модернизма, специјално намењен за излагање уметничких слика и скулптура, површине око 255м² са стакленим кровом, централним грејањем, специјалним уређајем за постављање слика и постољима за скулптуре чувених античких и ренесансних мајстора.

У проучавању друштвене историје Србије и грађанске елите Београда краја 19. и почетка 20. века, значајно место заузимају и личности породице Вељковић. Родоначелник Јован Вељковић био је син парафинског кнеза Вељка Миљковића једног од вођа устанка под Карађорђејем, пуковник и попечитељ правосуђа. У договору с кнезом Милошем 1832. године Јован Вељковић је покренуо буну у парафинској нахији, након чега је поред парафинске још шест нахија, у складу с Букурешким мировним споразумом из 1812. године, враћено Србији. У свом познијем добу учествовао је у барикадама за време бомбардовања Београда 1862. године. По доласку на власт кнеза Александра Карађорђевића Јован Вељковић постављен је за министра финансија. Приватно, био је колекционар оружја и претплатник првих издања Београдских новина. Његов старији син, Јеврем, ађутант кнеза Михаила, завршио је војну школу у Пруској, учествовао у раду Уједињене омладине српске и био велики љубитељ књижевности. Наставио је очеву традицију и колекционарско интересовање за оружје и литературу. Млађи син Стојан докторирао је права на универзитету у Хајделбергу, а потом се усавршавао на универзитетима у Берлину и Паризу. Био је министар правде, председник Касационог суда и творац Устава из 1869, заједно с вођом либерала и дипломатом Јованом Ристићем. На Београдској великој школи предавао је Римско и Кривично право. Као министар правде донео је Аграрни закон којим је дата економска независност сељацима новоослобођених крајева. Високо образовање на

престижним европским универзитетима била је карактеристика и наредних генерација породице Вељковић, што је у ондашњој средини била привилегија мањине. Стојан је имао два сина, Јована и Војислава. Јован је завршио војну академију, био је ађутант краља Милана и борац у Првом светском рату. Млађи, Војислав „отац југословенског златног динара“, докторирао је права на Сорбони са златном медаљом. Био је професор Административног права на Лицеју, делегат Србије на Првој хашкој конференцији и секретар краља Александра Обреновића. Након Првог светског рата, 1919. године за време владе регента Александра Карађорђевића, постао је министар финансија. У новојнасталој Краљевини СХС у којој су владали монетарна нестабилност и валутни хаос, др Војислав Вељковић успео је да формира нов монетарни систем и спроведе валутну реформу. Министарство финансија је под његовим руководством увело јединствену новчаницу под називом динар. Ангажовањем у области монетарне политике и државне благајне учествовао је у доношењу Закона о раду Народне банке Краљевине СХС 1920. године. Након великог професионалног успеха, исте 1920. године, повукао се из политичког живота и посветио раду Српског књижевног гласника као његов оснивач, и колекционарству уметничких дела. Инспириран палатом Медичи сазидао је зграду Врачарске задруге где се налазила Српска банка (данас Турска амбасада) у чијем врту је саградио атеље за сликарку Бету Вукановић, а која му је помагала у избору куповине домаћих и страних слика и скулптура. У свом дому у Бирчаниновој 21 окупљао је истакнуте књижевнике, уметнике и личности из политичког живота попут: Јована Цвијића, Јаше Продановића, Љубе Стојановића, др Ивана Рибара, Паје Јовановића, Уроша Предића и многе друге. Стојан Ј. Вељковић био је индустријалац, с братом Војиславом директор Парног млина и пиваре. Данашњи потомци су Богдан Б. Вељковић, који је дипломирао на Харварду, данас председник Удружења за повраћај национализоване имовине и његова сестра Катарина Вељковић, дипл. професор руске књижевности.

У кући породице Вељковић деценијама се чувала богата породична заоставштина бригом њених потомака: старо оружје, војни атласи, стара издања књига и часописа, намештај, предмети примењене уметности. Најзначајнији и најбројнији део породичне збирке чинила су дела ликовне уметности, око 250 домаћих и страних мајстора академског реализма: Риста и Бета Вукановић, Вељко Станојевић, Драгутин Глишић, Љуба Ивановић, Урош Предић, Паја Јовановић, Марко Мурат а од страних мајстора око 30 аутора француског, енглеског, шкотског, италијанског и јапанског порекла, цењени чланови Удружења француских уметника који су излагали на изложбама Париског салона

у годинама између два светска рата одакле су Вељковићи откупљивали слике. У целини, збирка је обухватала српске и стране уметнике једне епохе која је била јединствена у Београду по истакнутим ауторима, броју и вредности дела, чак и у поређењу с великим музејским збиркама (21 одливак Микеланђелових скулптура). Управо из тих разлога, породица Вељковић је у дворишту своје куће подигла модеран изложбени Павиљон који је у време своје изградње био први приватни музеј на Балкану. Почетком Другог светског рата је затворен, а након рата Моша Пијаде је овде отворио свој атеље, а потом и скулптор Сретен Стојановић. Након национализације Павиљона, бронзани одливци из збирке предати су Академији ликовних уметности, а простор је временом изгубио своју основну намену.

У породици Вељковић било је познатих политичара, правника и официра који су својим образовањем, политичким и војним залагањима и културним ангажовањима утицали на друштвено-политички и културно-уметнички живот Србије. Њихова кућа, на углу улица Бирчанинове и краља Милутина, пример је развоја градске архитектуре 19. века и прихватања европских стилских образаца важних у сагледавању развоја и модернизације српског друштва на прелазу два века. Због културно-историјских и архитектонско-урбанистичких вредности Кућа породице Вељковић утврђена је за споменик културе – Решење Завода бр. 63/5 од 30.4.1967.

Извори:

1. Досије споменика културе ЗЗСКГБ–Кућа породице Вељковић
2. М.Ротер-Благојевић, *Стамбена архитектура Београда у 19. и почетком 20. века*, Београд 2006.
3. <http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2012/3/UBS-Bankarstvo-3-2012-Matic.pdf>

*Изглед дворишне фасаде са главним улазом
Courtyard façade, view with main entrance*

House of the Veljković Family

21 Birčaninova Street

Cultural monument

Изглед куће из Бирчанинове улице
View of the house from Birčaninova St.

In former West Vračar, at the corner of (21) Birčaninova and Kralja Milutina streets, sits the house of the Veljković family. It was built soon after Prince Miloš launched the idea of creating a “Serbian Belgrade” which would be far enough from the “town within the fosse” and Ottoman cannons, and the planned urbanisation of this part of the town in 1883. The new orthogonal street grid combined with blocks of houses in alignment is an example of the development pattern of new residential areas outside the city centre which have acquired heritage value over time, offering a comprehensive picture of the evolution of urban culture.

One of such areas is Birčaninova Street with its steep gradients, town villas and family houses of affluent members of society. Development of West Vračar meant the expansion of the urban core in response to the increase in population in the latter half of the 19th century. Serbia’s rapid economic growth between the early 1880s and the outbreak of the Great War encouraged immigration from the Habsburg Monarchy and the areas that were still under Ottoman rule, which led both to social structure change and to the adoption of contemporary housing styles. The growing urban middle classes were the driving force behind social

Унутрашње двориште
Inner courtyard

change and modernisation. Families of means commissioned house designs from Serbian architects trained abroad, who brought to a still provincial Serbia and oriental Belgrade elements of the architectural styles, interior designs and even lifestyles prevailing in developed European countries. The house of the Veljković family was widely known before the Second World War not only because of its respectable and influential owners but also for its architecture, interior, rich collection of paintings, sculptures and weapons, library and objets d'art. Today a representative example of cultural heritage, surrounded by diverse forms of urban architecture, it evokes the appearance and spirit of old Belgrade. As one of the few homes of distinguished Belgrade families preserved in their authentic form, it joined the European Historic Houses Association in 2008.

The original blueprints for the two-storey family mansion or the names of the architect and the contractor have not survived, but the title deed shows that the original owner of the lot with buildings was the innkeeper Marko Čolić, who in 1866 sold it to the telegrapher Kosta Lazarević from Smederevo. In 1873 the property was resold to Franjo Všetacki and his wife Ruža, and the new (now standing) house they had built was purchased by Stojan Veljković in 1883. The disposition of the house is simple and functional. The exterior shows identical façades designed in the style of academism and a reduced decorative repertoire. The house has massive walls built of bricks laid in lime mortar, and the rooms spanned by flat ceilings and, occasionally, segmental (Prussian) vaults. The layout, identical on both levels, is simple and functional. The ground floor contains a stately hall with a stairway with wrought-iron railings, and an anteroom

Павиљон
Pavilion

providing access to the enfilade of three salons and two smaller rooms on the sides. One of the rooms served as a bathroom/closet and there was a separate toilet room. Apart from the main entrance, there is another one that led to a porch with massive columns which provided access to a horse carriage or a car. The courtyard contains an auxiliary two-storey building, which had horse stables on the ground floor and servants' living accommodation above. With the advent of automobiles, the stable was converted to a garage. The main entrance to the building was from Birčaninova Street, and a secondary one, with a porte-cochere on massive columns and an ornamented wooden roof, provided access to vehicles from Kralja Milutina Street. In 1931 the spacious courtyard received an exhibition pavilion designed in the modern vein by the architect Vojjislav Djokić and the engineer Aleksandar Gavrilović. Intended for the display

of paintings and sculptures, the glass-roofed 255-m² area was furnished with a central heating system, a special device for mounting paintings and pedestals for the works of famous classical and renaissance sculptors.

Members of the Veljković family figure unavoidably in the study of Serbia's social history and Belgrade's urban elites in the late 19th and early 20th century. The founder of the family, Jovan Veljković, was the son of Veljko Miljković, the mayor of Paraćin under Ottoman rule, one of the leaders of the First Serbian Uprising (1804) led by Karadjordje, and colonel and minister of justice in insurgent Serbia. In 1832, in collusion with Prince Miloš (Obrenović), he stirred up a revolt in the nahiye of Paraćin. As a result, six nahiyes were returned to Serbia in compliance with the Treaty of Bucharest of 1812. In his old age he joined the barricades during the bombardment of Belgrade by the Ottomans in 1862. Under

Prince Alexander (Karadjordjević) he served as finance minister. He was a weapons collector and subscriber to the *Beogradske novine* (Belgrade News) from the first issue. His eldest son, Jevrem, aide-de-camp to Prince Michael (Obrenović) trained at the Prussian Military Academy, took part in the activities of the United Serbian Youth and was known as a great lover of literature. He continued his father's passion for collecting weapons. His younger brother Stojan received his doctoral degree in law in Heidelberg and pursued postdoctoral studies in Berlin and Paris. He served as minister of justice, president of the Court of Cassation and, with Jovan Ristić, the leader of the Liberals and a diplomat, drew up the Constitution of 1859. He taught Roman and criminal law at the Great School. As minister of justice, he was responsible for the enactment of the agrarian reform law which provided for the economic independence of the peasants in the newly-liberated regions of Serbia. Prestigious European universities were alma maters for the next generation of the family as well, a privilege of the few in Serbia at the time. Stojan had two sons, Jovan and Vojislav. Jovan graduated from the Military Academy, served as King Milan's aide-de-camp and fought in the Great War. His younger brother, the "father of the Yugoslav golden dinar", received his doctoral degree in law from the Sorbonne with highest honours. He was professor of administrative law at the Lyceum in Belgrade, Serbia's delegate to the First Hague Peace Conference, and secretary to King Alexander (Obrenović). After the Great War, in 1919, he served as finance minister under Regent Alexander (Karadjordjević). In the newly-created Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (SCS) marked by monetary instability and currency chaos, Vojislav Veljković developed a new monetary system and carried out currency reform. The Ministry of Finance he headed introduced a single currency: the dinar. His activity in the area of monetary policy and public purse management includes the law on the central bank of the Kingdom of SCS passed in 1920. Later that year, after the great professional success, he withdrew from politics and devoted himself to the *Srpski književni glasnik* (Serbian Literary Herald) as one of its founders, and to collecting art. Inspired by Palazzo Medici, he had the headquarters of the *Vračar Cooperative Bank* built (today housing the Embassy of Turkey), and in its courtyard, an atelier for the painter Beta Vukanović, his advisor on new acquisitions for his art collection. His home at 21 Birčaninova Street was a venue for prominent writers, artists, scientists and politicians, such as Jovan Cvijić, Jaša Prodanović, Ljuba Stojanović, Ivan Ribar, Paja Jovanović, Uroš Predić. Stojan J. Veljković was an industrialist, the co-owner of a steam flour mill and a brewery with his brother. Their living descendants are Bogdan V. Veljković, a Harvard alumnus and current president of the Association for Restitution of Nationalised Property, and Katarina Veljković, a Russian literature professor.

The rich family legacy was kept in the house of the Veljković family through the care of several generations: antique weapons, military atlases, old books and magazines, furniture, objets d'art. The most important and largest part of the collection consisted of artworks of about 250 domestic and foreign realists (Rista and Beta Vukanović, Veljko Stanojević, Dragutin Glišić, Ljuba Ivanović, Uroš Predić, Paja Jovanović, Marko Murat) and about 30 artists of French, English, Scottish, Italian and Japanese origin, distinguished members of the Association of French Artists who exhibited their works at the Salon of Paris between the two world wars. On the whole, the collection, encompassing Serbian and foreign artists of the epoch, was unique in Belgrade in terms of the number and value of artworks and the prominence of their authors, even by comparison with large museum collections (21 casts of Michelangelo's sculptures...). This was the reason for constructing the modern exhibition pavilion in the courtyard of the family house, the first private museum in the Balkans. After the outbreak of the Second World War it was closed, and after the war it was used as an atelier (at first by Moša Pijade, and then by Sreten Stojanović). After the Pavilion was nationalised, the bronzes from the collection were handed over to the Academy of Fine Arts, and the space gradually ceased to serve its original purpose.

The Veljković family gave noted politicians, jurists and military officers whose education and political, military and cultural engagement had an impact in various spheres of life in Serbian society. Their house reflects the development of urban architecture in the 19th century and the adoption of European stylistic models important to understanding the evolution and modernisation of Serbian society at the turn of the century. For its cultural, historical, architectural and townscape value the house was designated as a cultural property (CHPIB Decision no. 63/5 of 30/4/1967).

Sources

CHPIB Cultural Property File: *Kuća porodice Veljković*

M. Roter-Blaagojević, *Stambena arhitektura Beograda u 19. i početkom 20 veka* (Belgrade 2006)

<http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2012/3/UBS-Bankarstvo-3-2012-Matic.pdf>

Цртеж фасаде, изглед из Улице краља Милана
Façade drawing, Kralja Milana st. view

Кућа породице Вељковић

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Нела Мићовић, директор

Текст: Ивана Весковић

Лектура: Анђелка Ковачевић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: Графостил, Крагујевац

Београд, 2013. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу
и Министарство културе и информисања Републике Србије

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

728.37(497.11 Београд) (036)

ВЕЉКОВИЋ, Ивана, 1977-
Кућа породице Вељковић = House of the
Vejković Family / [текст Ивана Весковић ;
превод Марина Адамовић Куленовић ;
фотографија Снежана Неговановић]. - Београд :
Завод за заштиту споменика културе града
Београда ; Belgrade = Cultural Heritage
Preservation Institute of Belgrade, 2014
(Крагујевац : Графостил). - 10 стр. :
илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл.
превод. - Подаци о ауторки преузети из
колофона. - Текст штампан двостручно. -
Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-81157-99-2

а) Београд - Кућа породице Вељковић -
Водичи
COBISS SR-ID 204497676

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade